

Jávor Anna

GALAVICS TANÁR ÚR, A VÁGY- MUZEOLÓGUS

Galavics Géza pályáját múzeumban kezdte: Rózsa György mellett a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában. Onnan került alapítása után nem sokkal a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjába, a későbbi Intézetbe. Nem véletlen tehát, hogy amikor 1970 körül megkezdte egyetemi oktatói tevékenységét, Vayer Lajos professzor által meghívott óraadóként az ELTE Művészettörténet Tanszékén, jóformán első dolga volt, hogy a hallgatókkal ellátogasson a Történelmi Képcsarnokba. Ott aztán sikerült elkápráztatnia a cinikus ifjúságot, amelynek nagy része azt sem tudta akkor, hogy ez a gyűjtemény létezik. Nemcsak az addig jobbára láthatatlan művek megmutatásával, hanem az azokból kibontott hatalmas tudásanyaggal, saját kutatási eredményekkel, és a szemeszter során apránként megértett, teljesen új szemléletű történeti-művészettörténeti összefüggérendszerrel. Utóbb aztán kiderült, hogy ez afféle teszt volt, a hetvenes években megjelenés előtt álló, átfogó, nagy tanulmányainak a főpróbája, amelyek azután maguk váltak olvasmányélménnyé, tananyagká. Galavics Géza nagyon jól tanított, és kitűnő előadó ma is. Nem sikerült őt azonban teljességgel megnyernie a felsőoktatásnak, bár időről időre jó néhány szerencsés évfolyam részesedett vendégelőadásából a magyarországi barokk tárgykörében. Előadó és hallgatóság számára egyaránt jutalomjátékot jelentettek alkalmi fellépései a Doktori Iskolán: ott, ahol már maga a tantárgy neve magában foglalja a „problémái” kifejezést, tág tere nyílik a legmagasabb szintű módszertani kifejtésnek, az egyéni kutatási célok, már megtapasztalt tanulságok átörökítésének. A Galavics-féle posztgraduális képzés legalkalmasabb terepe mára a témavezetés, a tutorság lett: kitűnő tanítványok sora (többek között Gulyás Borbála, Serfőző Szabolcs, Bubryák Orsolya, legutóbb pedig Alföldy Gábor) bizonyított és bizonyít ma is nyomdakész disszertációkkal, kiérlelt publikációkkal, és legfőképpen a szakterülethez kötődő hűséggel. És a történetnek ezzel nincs vége, hiszen a szárnyai alól kikerült barokkosok (de éppúgy a reneszánszosok, 19. századosok, kerttörténészek) nagyszabású programokba vágnak bele, és ő immár a „senior” kutató pozíciójából, de ismét egyengetheti, vagy legalábbis óvón figyelemmel kísérheti munkájukat.

Van ennek a tudás-átadásnak egy másik, felnőtt, mi több, akadémiai változata is, a feltehetően általa teremtett műfaj, az „intézeti kirándulás”. Egy-egy hetes, rendkívüli alaposággal előkészített felvidéki, erdélyi tanulmányutak voltak ezek a 80-as években, történészek, zenetörténészek, irodalmárok – csupa nagy név – részvételével és közreműködésével, a helyszíni ismeretközlés és -szerzés legmagasabb színvonalán, közös élményekkel. E programok utóbb elmaradtak, átrendeződtek különféle

Galavics Géza megnyitó beszédét tartja a Magyar Nemzeti Galéria *Késő barokk impressziók* című kiállításán 2009-ben. Fotó: Magyar Nemzeti Galéria

„team”-ekbe; szerényebb, de közönségét megbecsülő, értékes reminiscenciáik manapság a „hosszú nevű” Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat kirándulásai. A hagyományos, évente más-más vidéken megrendezett régész-művészettörténész (inkább az előbbi) konferencián túl, másokéi mellett az ő – tervezett vagy spontán, de mindig emlékezetes – fellépései adnak igazi, tudományos értelmet e modern kori vándorgyűléseknek.

Amíg az Ünnepelet kutató professzor, úgy tűnik fel, a felső- és felnőttoktatásban örök vendég marad, ő maga soha nem szűnik meg vágy-muzeológus lenni. Közben lankadatlanul járja a kül- és belföldi múzeumokat, lelkesen beszámol valamennyi arra érdemes kiállításról, alig várja, hogy újból a kulisszák mögé kerüljön, és belülről leshesse, netán rendezőként alakíthassa, vagy csak tanácsaival segíthesse valamely állandó vagy időszakos tárlat formálódását, restaurátori beavatkozás kimenetelét, új szerzemények bekerülését. Így volt ez hajdani anyaintézményem, a Magyar Nemzeti Galéria állandó barokk kiállítása esetében: eleinte még csendben kritizált („magukat nem zavarja, hogy gyengék?”, mármint a folyosón a nemesi portrék, amelyek már pusztá létükkel irritálták az akkori múzeumi [párt]vezetést), majd elismerően nyugtázta, hogy Buzási Enikő kezén kiszéplült az anyag, és jelentősen bővült a számára oly kedves 17. századi részleg. Olykor felhajtóként működött, „jelentett” vidéki vagy műkereskedelmi tárgyakról, amelyek szerinte ide illenének. Mojzer Miklós sokáig szállóigeként emlegette, hogy vajon „mit látott Galavics az alcsúti plébános ágya fölött?” – azóta sem tudjuk. Új meghatározásokat is köszönhetünk neki: közülük a leginkább „ütős” a korábban Dorffmaister művének vélt Szentlélek eljövetele-vázlat átsorolása (a nagyméretű soproni főoltárképpel együtt) Josef Ignaz Mildorfer életművébe – az attribúciót befogadta a szakirodalom, és visszaigazolta a festő monográfiája. De követte, követi a Sopronból kölcsönzött képek és szobrok múzeumi történetét, a napokban sikerült szabályosan tetten érnie két jelentős darab visszaállítását a helyreállított Szent Mihály-templomba. Két éve elsőként nézte meg új kiállítóhelyén, a Szépművészeti Múzeum második emeletén a magyarországi barokk művészet erősen redukált (és eldugott) tárlatát, nagyra értékelve Boda Zsuzsannának a körülmények ellenére jól sikerült rendezői munkáját és a PR-elvárásokat meghaladó, tartalmas kísérő szöveget, az abban megbúvó kutatási eredményeket.

Szerencsésen ráértett e meg nem szűnő affinitás előnyeire a magyar muzeológia, és több jelentős vállalkozásnál igénybe vette, mi több, kihasználta Galavics Géza szakértelmét és erre való hajlandóságát. Gyakorlatilag erre alapozódott a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának 1980–1981-es kiállítás-sorozata a Magyar Nemzeti Galériában, a 19. század – akkor még 1780-tól kezdett – művészettörténetének új szempontú, újonnan felfedezett tárgyakkal történő felvonultatása tudományos katalógus kíséretében. Az első bemutatót Szabolcsi Hédivel közösen rendezték, *Magyarországi művészet 1780–1830* címmel, ami a nem sokkal korábban, a magyar művészettörténet-írás programjának szintjén és keretében önálló korszakként értelmezett, mintegy ötven éves átmenet, a felvilágosodás korának műveit volt hivatott feltárni és közzétenni a nagyközönség és a későbbi szintézisek (a „Kézikönyv”) számára. A nagy témacsoportokat és azok felelőseit a rendezőpáros

határozta meg, Galavics Géza maga a tájkép, a népeletkép, az életkép és a történeti téma fejezeteit dolgozta ki, töltötte meg műtárgyakkal, miközben rálátása volt az egész tudományos vállalkozásra. Engem a múzeum delegált a kiállítás praktikus „befogadására”, szállítást, restaurálást, termet intézhettem, egy kifutó szegmens, az egyházi festészet tálalása mellett – ilyenformán asszisztálva az inkább szakirodalmi jelentőségű, mintsem esztétikai élményt nyújtó tárlat létrejötténél. Az érdekes, „régi századforduló” utóbb sajnos elveszítette korszakos jelentőségét a hazai tudományosságban, az új művészettörténeti összefoglalások ismét az évszázadok között osztották fel a heterogén műtárgy-állományt stílust váltó (választó, váltogató) alkotóikkal együtt. Galavics Géza az 1830 és 1890 közötti folytatásban is oroszán-részt vállalt – munkájának tanulságai a 2009-2010-es évek fontos tárlatain, Kazinczyén és a *XIX. Nemzet és művészet* címűn nyertek új értelmet a következő tudósgeneráció feldolgozásában, és végül az intézeti kézikönyv-program lényegesen megújított folytatása által kanonizált „hosszú 19. század”-ban.

Szintén a Magyar Nemzeti Galéria adott otthont 1988-ban a Történelmi Képcsarnok nagyszabású bemutatójának – *Főúri ősgalériák, családi arcképek*, Cennerné Wilhelmb Gizella és Buzási Enikő rendezésében –, amelyhez Galavics Géza egy addig nem ismert reprezentációs műfaj, a barokk családfák és képes genealógiák felfedeztetésével járult.

Önálló, nagy feladatot a Közép-európai barokk éve programsorozata kínált 1993-ban. Ez egy, az Európa Tanács által évekként előbb elindított, sokrétű nemzetközi együttműködés – konferenciák, barokk utak, rendezvények – leginkább megfogható végeredménye volt, immár a Közép-európai kezdeményezésnek nevezett konzorcium („Pentagonale”) keretében. Ő maga az 1980-as évek végén meghívást nyert az előkészületek különböző fázisaiba, nekem is volt alkalmam bejárni egy szép „barokk utat”, és kidolgozni továbbiakat, amelyekből semmi sem lett. A Magyarországon esedékes két kiállítás megszervezését végül a Szépművészeti Múzeum, illetőleg főigazgatója, Mojzer Miklós vállalta magára, rangos stábot gyűjtve maga köré. A tudományos tanácsadó testület rajta kívül Garas Klárából és Galavics Gézából állt, a végrehajtó „bureau” művészettörténész tagjai Lengyel László és Somorjay Sélysette voltak. Kialakult a két tárlat tematikája, helyszíne, a műtárgylistát – immár a lehető legnagyobb nemzetközi merítéssel – közösen állították össze. Míg a székesfehérvári tárlat a barokk műfajok sokféleségét, egymásba játszását volt hivatott bemutatni *Zsánermetamorfózisok* címmel, Galavics Géza történeti megközelítést választott a Budapesti Történeti Múzeum termeiben nagy politikai figyelem mellett megnyílt kiállítás számára. Itt B. Nagy Anikó volt az intézményi asszisztens, Buzási Enikő a biztos ízlés kontrollja; én a Nemzeti Galéria által katalizált restaurálásokért feleltem, óriási sokkot idézve elő egy váratlan áramkimaradás okozta egy napos késéssel. Galavics Géza alighanem a térség (és a sorozat) legátfogóbb kiállítását valósította meg az *Utak és találkozások* jegyében, amelynek általa szerkesztett két nyelvű, kitűnően illusztrált katalógusa a barokk-kutatás megkerülhetetlen kézikönyvévé vált.

Nem nélkülözhetette tanácsadói közreműködését az ezredforduló budapesti tárlata, a *Történelem – kép. Szemlénények múlt és művészet kapcsolatából Magyar-*

A Magyar Nemzeti Galéria *Késő barokk impressziók* című kiállításán, balra: Bereczky Loránd, Garas Klára, Galavics Géza; hátul, jobbra Galavicsné Gyivicsán Anna ül. Fotó: Jávor Anna

országon címmel megrendezett nagyszabású bemutató a Magyar Nemzeti Galériában. Hatalmas nyomás nehezedett az országos múzeumokra a millennium előtt, emiatt nehezen formálódott – számos elvetett ötlet ellenében – a vállalható téma. Galavics Gézát korán beavatta a két főrendező, Mikó Árpád és Sinkó Katalin, és ő hosszú konzultációkkal, közös fejtöréssel járult az idő folyamát megjelenítő, elvont és mégis konkrét magyar történelmi tárgyú kiállítás témaköreinek, egységeinek kialakításához. Saját vezértanulmánya ebben az *Ősök, hősök, szent királyok címet viseli (Történelmünk és a barokk képzőművészet)*, a katalógus-részben nagyelemzései, kitérnő szerzőtársak csatlakozó írásai és változatos műtárgysor illusztrálják megállapításait, különös tekintettel a ritkán látható, ám neki régóta fontos grafikai műfajra, a tézislapokra.

Telibe talalta aktuális és korábbi kutatásainak tárgyát a *Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete* című interdiszciplináris bemutató a BTM Kiscelli Múzeumában, 2004-ben, ahol ismét tudományos tanácsadóként működött. Két nagy tanulmánya pillérként szolgált a nemzetközi kiállítás impozáns katalógusához: az első a mariazelli bazilika 17. századi kialakítású magyar kápolnáinak mecénáscentrikus monográfiáját nyújtja, az alapító főurak, Nádasdy Ferenc, Esterházy Pál, Draskovich Miklós és Szelepcsényi György vallási-politikai gesztusainak bemutatása, a források és az ikonográfia elemzése által. Külön tanulmányban dolgozta fel a

mariazelli kegyoltár és Esterházy Pál kapcsolatát. Itt nemcsak az 1690-ben emelt új kegyoltár (és közvetlen utóda) középpontba állítása jelent újdonságot az évtizedekkel korábban publikált mecénás-portréhoz képest, hanem az ezúttal feltárt és közzétett írott és képi források teljessége.

Nem volt könnyű a központilag kinevezett *Reneszánsz éve* nagyralátó kiállítás-programját a tudományosság medrébe terelni 2008-ra. Amíg a BTM, folyamatos kutatómunka adekvát helyszíne, képesnek érezte magát az 1982-es Mathias Corvinus-kiállítások meghaladására, a Magyar Nemzeti Galéria nem kívánt újabb „Schallaburg”-ot rendezni. Ellenben a kampánytól függetlenül folytak már feltáró jellegű kutatások a Mátyás utáni reneszánsz és a 16-17. század késő reneszánsz építészeté és képzőművészeté, ez utóbbi stílusváltozat definíciója tárgyában, részint saját gyűjteményünkre és főleg Mikó Árpád szakértelmére alapozva. Ez az „amúgy is” tervbe vett kiállítás kapott végül legitimitást *Mátyás király öröksége* címen, és vette igénybe Galavics Géza tanácsait már a kezdetektől, majd adott teret átfogó, nagy tanulmányának: *Festők és metszetelőképek a késő reneszánsz Magyarországon*. Ez a mű, amint azt baráti dedikációja is jelzi, egy folyamatos szakmai párbeszéd kiérlelt, fontos állomása. De míg a pozsonyi művészettörténész, Jozef Medvecký a grafikai előképek azonosításának matadora (és az volt már az internet-korszak előtt!), az ünnepezt mester nyomban elmélyül az ikonográfia felfejtésében és értelmezésében, különös tekintettel az esetleges – aktualizáló – változtatásokra. Talán utólagos belelátás, de a tanulmány középpontjának az Árva várából a necpáli evangélikus templomba került Thurzó-oltár tekinthető – *Speculum Iustificationis*, a világ egyik legbonyolultabb képi ábrázolása –, amelynek önálló nagyelemzését azután napjaink egyik legjelentősebb (szintén jubileumi) kiállításának kísérő kötetében (*Ige-idők. A reformáció 500 éve*. Budapest 2019) közölte Galavics Géza.

Azon ritka esetekben, amikor mégsem teljes a beavatás, a kiállítás megnyitására próbáljuk megnyerni a tudós Ünnepeztet – és ez újból alkalmat kínál a premier előtti kíváncsiskodásra. De kölcsönös a haszon, mert a tárlat, immár Galavics Géza neve mögé bújva, eleve rangot kap, komolyan kell venni; igaz, elesik attól a dicsőségtől, hogy később, amennyiben kiérdemelné a kezdeményezésére alapított Opus mirabile-díj valamelyik fokozatát, ő laudálja. Mert itt akár visszakanyarodhatunk az előzőekhez: a közvetve-közvetlenül formált és olykor irigyelt múzeumi munka elemző kritikusaként évente megszólal a posztgraduális tanár, finom egyensúlyt teremtve a tudományosság és a közönség igényei között – és mi nem is mindig értjük meg rögtön, mekkora szüksége van szakmánknak az osztályozásra, az akadémikus megbecsülésre. Az immár nyugdíjas, egykori „középgenerációnak” az örökifjú, tevékeny, nagy „öregekre”.